

**ПЕРЕКЛАД ПОЛІТИЧНОГО АНЕКДОТУ
ЯК ТИПУ ТЕКСТУ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ
ТА КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ**

Стаття присвячена особливостям перекладу політичного анекдоту з урахуванням функціонально-семантичних та крос-культурних характеристик анекдоту як типу тексту.

Ключові слова: переклад, політичний текст, політичний анекдот, функція, семантика, крос-культура.

The article highlights functional, semantic and cross-cultural aspects of translation of political jokes.

Key words: translation, political text, political joke, function, semantics, cross-culture.

Сучасні перекладознавчі розвідки відзначаються загальною спрямованістю на лінгвокультурологічне дослідження оригінальних текстів та текстів перекладу, що належать до різних інституціональних дискурсів. Одним із найактуальніших напрямків є вивчення текстів політичного дискурсу, зокрема його маргінальних типів текстів, що функціонують на межі між політичним (інституціональним) та неінституціональними дискурсами. Саме до таких типів текстів належить політичний анекдот, дослідження якого має міждисциплінарний характер, що поєднує загальнолінгвістичні, перекладознавчі, лінгвокультурологічні та політологічні підходи.

Мета статті – виявити функціональні й лексико-семантичні ознаки, домінантні для перекладу політичного анекдоту як типу тексту в світлі крос-культурної проблематики.

Спираючись на визначення власне анекдоту [1; 2; 3; 5; 7], під політичним анекдотом розуміємо короткий прозовий фольклорний текст злободенного суспільно-політичного змісту з жартівливим чи сатиричним забарвленням і несподіваним дотепним закінченням.

Основними типологічними ознаками анекдоту як типу тексту є: 1) стислість (малоформатність), 2) прозаїчність, 3) переважно усний характер побутування, 4) анонімність і колективність авторства, 5) гумористичність/сатиричність, 6) стереотипність, 7) ситуативність, 8) інтертекстуальність (зв'язок з іншими анекдотами, цикли анекдотів), 9) наявність “метатекстового” введення (термін О.Я Шмельової); 10) несподіване закінчення, пуант, 11) принцип двочастинності (наявність зачину й розв'язки).

Віднесення анекдоту до політичного відбувається за тематичним критерієм, при цьому кожен період життя суспільства зумовлює вимогу конкретних тематичних шарів політичних анекдотів. Найбільш релевантною для нашого дослідження вбачається тематична класифікація політичних анекдотів, запропонована російськими вченими О.Я. Шмельовою та О.Д. Шмельовим [9]:

1. Анекдоти, що висміюють політичних діячів.
2. Анекдоти, що висміюють певну політичну партію чи інституцію.
3. Анекдоти, що висміюють будь-яку політичну ідею чи гасло.
4. Анекдоти, що висміюють менталітет, сімейні стосунки тощо тих або інших народів у контексті державного устрою різних країн.

5. Анекдоти, що висміюють особливості політичного устрою (відсутність свободи слова, пересування тощо).

6. Анекдоти, що висміюють ті чи ті катаклізми або політичні потрясіння.

Домінуючий характер політичної тематики при перекладі політичного анекдоту є беззаперечним, натомість функціональна своєрідність цього типу тексту може створити певні труднощі для перекладача. Функціональні особливості політичного анекдоту, домінантні для його перекладу, визначаються комунікативною метою анекдоту як типу тексту, “що вимовляється навмисно, зі спеціальною метою розсмішити слухача” [8, с.26]. Будь-який доречний анекдот виконує комунікативну функцію розрядки напруги і, переводячи розмову в жартівливе русло, сприяє встановленню контакту між співрозмовниками. Відповідно, ядерними й облігаторними загальномовними функціями анекдоту постають, що відображає фольклорність анекдоту, оскільки фольклор є оцінним за своєю природою. З огляду на функції, важливим структурним елементом анекдоту є “метатекстове” введення, яке хоча й не входить у текстовий рівень анекдоту, але на гіпертекстовому рівні налаштовує слухача на сприйняття анекдоту й забезпечує його успішність у публіки, тобто виконує фатичну (контактовстановлюючу) функцію. До периферійних і варіативних функцій анекдоту належать естетична, метамовна і креативна функції, які виявляються в активному застосуванні стилізації, несподіваній грі слів і значень, створенні анекдоту заново при кожному новому відтворенні.

Політичний анекдот, будучи носієм усіх зазначених функцій, наділений низкою власне політичних функцій. Орієнтуючи колективну свідомість на руйнування деякої “формалізованої” (“офіційної”) норми, політичний анекдот може виступати як сублімація протесту, особливо в суспільствах з обмеженою свободою слова. Дослідники відзначають, що деякі політичні анекдоти виконують функцію дискредитації супротивника шляхом зображення в гротескних формах його особистості або ситуацій із ним пов'язаних. Нерідко такі анекдоти створюються штабами політичних опонентів, позаяк “довіра до політичних анекдотів вище, ніж до прямої політичної реклами” [4, с.273].

Крім того, політичні анекдоти виконують функцію ідентифікації політичних поглядів і переконань виконавців і слухачів. Розповідання анекдоту слухачеві “чужої” політичної та/або ідеологічної спрямованості може замість сміху спричинити конфліктну ситуацію [9].

Втрата політичним анекдотом своїх облігаторних функцій при перекладі або при переказі (відповідно у міжкультурній та інтеркультурній комунікації) призводить до комунікативної невдачі. О.Я. Шмельова та О.Д. Шмельов визначили причини комунікативних невдач для наведених різновидів політичних анекдотів у межах однієї лінгвокультури, а саме 1) відсутність загальних фонових знань у оповідача політичного анекдоту та слухача (слухачів): а) слухач не пізнає персонажа-політика за його мовною маскою (особливості вимови, слова-паразити в мовленні політика тощо), б) слухач нічого не знає про звички та характери анекдотичних персонажів-політиків, в) слухач не впізнає політичний слоган, що обіграється в анекдоті; г) слухач не знайомий з політичною ситуацією або подією, описаними в політичному анекдоті, 2) різні політичні погляди оповідача і слухача [9].

Застосувавши цю класифікацію до перекладу політичних анекдотів, можемо стверджувати, що неадекватний переклад політичного анекдоту і як наслідок комунікативні невдачі в міжкультурній комунікації, базуються на тих самих причинах, що спричиняють комунікативні невдачі в межах однієї лінгвокультури.

Однією з умов адекватності перекладу анекдоту є наявність спільних фонових знань у оповідача/перекладача анекдоту та його адресата, приналежного до іншої лінгвокультури. Переклад цілої низки політичних анекдотів, що безпосередньо відсилають до якоїсь події або відомої особи, призводить до повної комунікативної невдачі, якщо їх реципієнт не знайомий з цією ситуацією або нічого не знає про звички й характери анекдотичних персонажів. Культурна адаптація політичного анекдоту вимагає

заміни персонажів, трансформації їх поведінки, деталей сюжету, застосування коментування у формі “метатекстового” введення, згідно з фоновими знаннями слухачів.

Типи політичних анекдотів, основу яких складають універсальні політичні цінності й уявлення, мають право на існування в декількох лінгвокультурах, а їх тексти можна перекладати без шкоди для змісту. Максимально етноспецифічні політичні анекдоти, наприклад, анекдоти, засновані на мовних масках політиків, практично не перекладаються.

Функціональні ознаки політичного анекдоту як типу тексту відображаються у його лексико-семантичному наповненні. Політичні анекдоти характеризуються вживанням великої кількості політичних реалій, новотворів різних типів. Їм властиві клішованість, використання стандартних зачинів, елементів мовних масок. Перекладач може вдатися до стилізації, використовуючи розмовні кліше, вирази, що імітують розмовну мову, новотвори, створені за продуктивним моделям тощо.

Особливим статусом у лексико-семантичній системі політичного анекдоту наділені політичні символи. Символічність анекдоту як типу тексту досить висока, оскільки він становить собою символічне відображення картини світу і виводить на рівень символів такі лексико-семантичні одиниці, які не є символами у традиційному розумінні. Анекдот – це “антисвіт” або “іншосвіт”, який особливим чином трансформує відображувану дійсність: в анекдоті порушуються закони простору й часу, відсутній поділ світу на “погане” і “хороше” [5, с.7; 9].

І.В. Тубалова зазначає, що специфіка анекдоту порівняно із традиційним фольклором полягає в ускладненні структури ціннісної моделі світу: в анекдоті з двоїстою (“норма/антинорма”) вона трансформується в трійсту – “норма/стереотип/антинорма” [6, с.16].

“Іншосвіт” анекдоту вимагає особливого героя – антигероя [5, с.11], який проявляє себе у двох стереотипних різновидах, присутніх в анекдотах будь-якої тематики: дурня (точніше обдуреного) і хитруна (трікстера). Уявлення про “дурнів” і “хитрунів” зумовлене уявленнями певного суспільства про себе як про “норму”, таким чином вибудовується наступна символічна парадигма: хитруни (представники “іншосвіту” або медіатори) – нормальні люди (вони ж – оповідачі анекдоту, представники “свого” світу) – дурні (представники “іншосвіту”). [1; 5, с.7].

Наявність універсальної символічної парадигми для політичних анекдотів різних лінгвокультур створює умови для успішної адаптації великої кількості політичних анекдотів. При цьому перекладач вдається до заміни персонажів-символів ВТ на персонажі-символи ПТ. Якщо ж переклад політичного анекдоту не піддається адаптації, він втрачає і власне політичні функції протесту та дискредитації політичного супротивника. У такому разі ПТ політичного анекдоту виконуватиме тільки функцію “ілюстрації” особливостей політичного життя іншої країни. Водночас, адаптація може спричинити руйнування символічності тих політичних анекдотів або їх циклів, які самі є символами тієї чи іншої епохи.

Варто зауважити, що письмовий (авторський) переклад політичного анекдоту руйнує його текстотвірні ознаки – усність і колективність. Переклад анекдоту в такому випадку послаблює фатичну й апелятивну функції, що пов’язані з безпосереднім впливом на адресата.

Отже, домінантними для перекладу політичного анекдоту функціональними ознаками є фатична, емотивно-експресивна, аксіологічна й апелятивна функції: Відтворення суто “політичних” функцій політичного анекдоту є варіативним і буде залежати від кінцевої комунікативної мети ПТ та обраної стратегії перекладу (репродуктивна або адаптивна). З боку лексико-семантичного наповнення тексту політичного анекдоту домінантним є відтворення саме тих лексико-семантичних одиниць, що входять до його універсальної символічної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипова А.С. Анекдот в зарубежных исследованиях XX века [Электронный ресурс] / А.С. Архипова // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика/ – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/folklore/arhipova1.htm>.
2. Гончаненко Н. Анекдот [Электронный ресурс] / Н. Гончаненко // Нариси української популярної культури / За ред. О.Гриценка. – К.: УЦКД, 1998. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_11_2.php.
3. Дмитренко М. Види, жанри фольклору. Анекдот [Электронный ресурс] / М. Дмитренко // Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. – К.: Редакція часопису “Народознавство”, 2001. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/folklorystyka2.htm>.
4. Ремез Л.В. Политический анекдот как социокультурный феномен / Л.В. Ремез // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Серия: Филология. – 2006. – Т. 19 (58), № 1. – С. 271–273.
5. Стоколос-Ворончук О.О. Етнотипи та їх художні стереотипи в українському анекдоті (на матеріалі видань XIX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.07 “Фольклористика” / О.О. Стоколос-Ворончук. – Л., 2005. – 18 с.
6. Тубалова И.В. Текстовые модели народной аксиологии в анекдоте и частушке: к проблеме трансформации смеховой культуры / И.В. Тубалова // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – №298. – С.13–18.
7. Хрущева Е.А. Национально-культурная основа анекдота (сопоставительный анализ английского, французского и русского языков): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” [Электронный ресурс] / Е.А. Хрущева. – М., 2009. – 28 с. – Режим доступа: <http://www.avtoref.mgou.ru/ar/ar457.doc> (24.12.09).
8. Шмелева Е.Я. Русский анекдот: Текст и речевой жанр / Е.Я. Шмелева, А.Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 144 с.
9. Шмелева Е.Я. Политический анекдот: типы коммуникативных неудач [Электронный ресурс] / Е.Я. Шмелева, А.Д. Шмелев // Труды Международного семинара по компьютерной лингвистике и ее приложениям “Диалог 2001”. – Режим доступа: <http://www.dialog-21.ru/materials/archive.asp?id=6802&vol=6077&y=2001>